

№ 84(2=411.2)

Г217

В. М. ГАРШИН

ЖОРЫКЧЫ БАКА

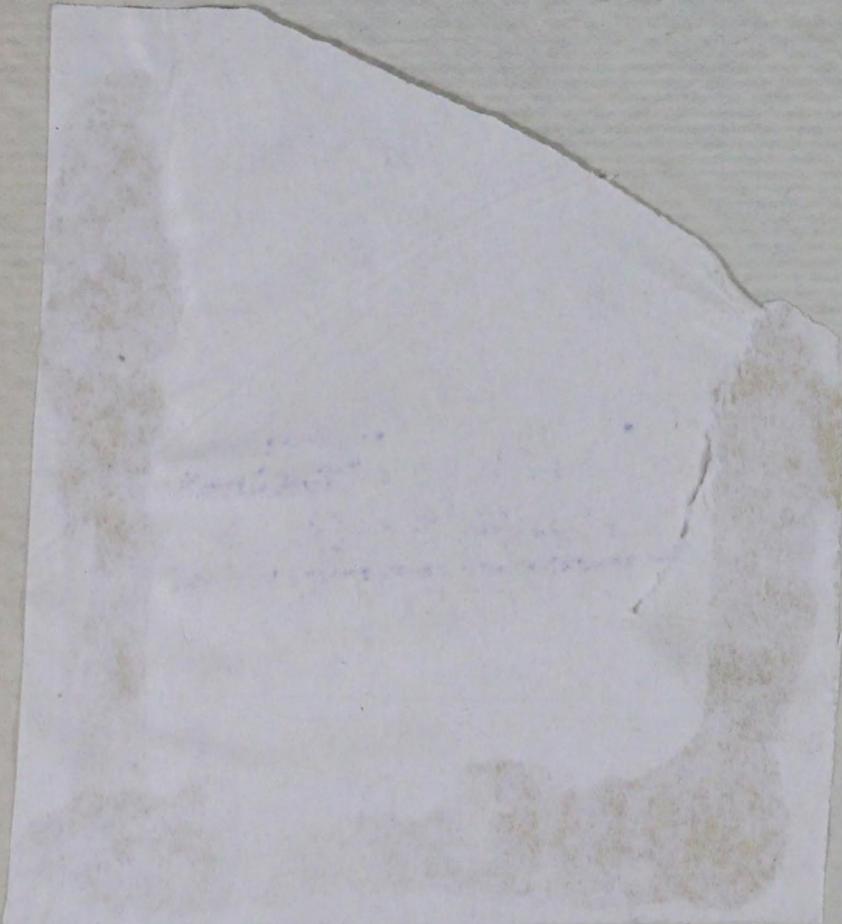
ОБЛАНАЦИЗДАТ - ★ - 1949

63722

4P

~~19268~~

Городская библиотека
* БИБЛИОТЕКА *

Г 21

ҮРЕНЧИКТИҢ БАШТАҒКЫ БИБЛИОТЕЧКАЗЫ

В. М. ГАРШИН

ЮРЫКЧЫ БАКА

ЧӨРЧӨК

79268

Хр

1956
Инв. 63722

Горно-Алтайская Областная
* БИБЛИОТЕКА *

ГОРНО-АЛТАЙСКИЙ ОБЛАСТЫНҢ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ

1949

84(2=411.2)

Г 217

ВНИМАНИЕ
Книжки

Редактор Е. М. ЧАПЫЕВ,

Техред. С. А. СУРАЗАКОВ.

АН 04706. Сдано в набор 10/VII-49 г. Подписано в печати 3/VIII-49 г.
Объем 1 п. л. Тираж 3000 экз.

г. Вийск, тип. изд-ва газ. „Вийский рабочий“, зэк. 28

Ак жарыкта бир квакушка—бака журтаган болгон. Ол саста отуратан, бөкөнөктөр лө томоноктор тудатан, жаскыда бойынын үүрелериле кожо „квак“ деп тын табыштанып туратан. Же оны Аист деп куш жибезе, ол бака бойынын чагын эзен амыр жүрүп өткүрер эди. Же бир солун керек болды.

Суудан бажы көрүнип келген кургак агаштын будагына бака отуруп алала, оогош жанмырды жакшызынып отурды.

„Бүгүн кандый жакшы үлүш күн, ак жарыкка жүрерге кандый жакшы“—деп сананып отурды.

Оныҥ калайлап койгон немедий чоокур сыртын жаҥмыр тонырып, жаҥмырдыҥ тамчызы тамаштарыла коштой, алдынаҥ өткүре агып турарда бака оны сүрекей жакшызынып отурды, оны жакшызынган бойынча „квак“ деп арайла айтпады, кўс болуп калганын санаага алынганы ого ырыс болды, кўскүде бака „квак“ деп айтпайтан, онойып жаскыда айдатан деп сананды. Оныҥ учун унчукпай, жажыркап отурды.

Чичкечек, сыгырып тургандый, үзүктелген табыш өрө кейде кенейте угулды. Учуп жүрзе канады өрөги кейди кезе согуп, кожондогон чылап, эмезе сыгырып ийген чилеп угулатан суу-куштар (чугуштар) бар, качан слердиҥ ўстигерле ондый суу-куштар учса, табыжы фью-фью-фью-фью деп угулар, озор бойлоры дезе көрүнгилебес: озор онойып бийикле учкылайт. Суу-куштар айланыжып учала, баканыҥ журтап жаткан сазына чокум келип отургылады.

Ол суу-куштардын бирўзи—кря, кря!—учып жедетен јер әмдиде ыраак, ажанар керек—деп айтты.

Бака тургузала жажына берди. Суу-куштар оны, жаан јоон баканы јибезин билзеде, учы сууга чөнўп калган агаштын алды јаар сурт әде берди. Әмеш сананып јадала, бойынын тосток көстү бажын суудаҥ чыгарып алар деп сананды: суу-куштар кайдаар учуп бараатканын угарга јилбиркеди.

—Кря, кря—соок болуп бараадыры! Түрген түштүк жаар, түрген түштүк жаар!—деп база бир суу-куш айтты.

Оны жарадып укканын темдектеп, бастыра суу-куштар кря, кря—деп кыйгырышты.

—Je слерге амыр бербеди деп меге чугулдабагар, өрөкөндөр суу-куштар, ол слердин учуп же-дерге барааткан түштүк дегени не ол—деп бака жалтанбай сурады.

Суу-куштар баканы курчай тургулай берди. Олор баканы жиирге күүнзегиледи, же бака сүрекей жаан, ол бакпырылдап бадып ашпас деп кажыла суу-куш сананды. Онын кийининде олор канаттарын талбаандадып мынайда кыйгырышты:

—Күн-түштүги сүрекей жакшы! Оndo эмди жылу! Оndo сүрекей жакшынак, жылу састар бар! Оndo курттар кандый сүрекей! Күн-түштүги сүрекей жакшы!

Олор баканын кулагы тунганча кыйгыргылады. Бака олорды жүкле арайдап унчуктырбай токто-дып алала, олордын ончозынап жоон ло ончозынап санаалу деп көрүнүп турганынап—ол түштүк дегени не, оны жарттап айдып беригер—деп сурады. Түштүк керегинде жарттап айдып берерде, бака сүрекей сонуркады, онын кийининде чеберленип мынайда сурады:

—Оndo томоноктор ло бөкөнөктөр көп пө?

—Коби булут ошкош! —деп суу-куш айтты.
Бака—ква!—деп айдала, тўргенле кайра кўрди,
жанында бойынын үүрелери бакалар турган болбо-
зын, кўскўде квак деп айткан учун бурулабазын
деп сананды. Токтодынын болбой бир де катап
болзо квак деп айдып ийеле,—мени бойыгарла
кожо апарыгар деп айтты.

—Бу кандый кайкамчылу неме болды, сенде
канат јокто, сени бис канайып кожо апарары-
быс—деп суу-куш кыйгырып айтты.

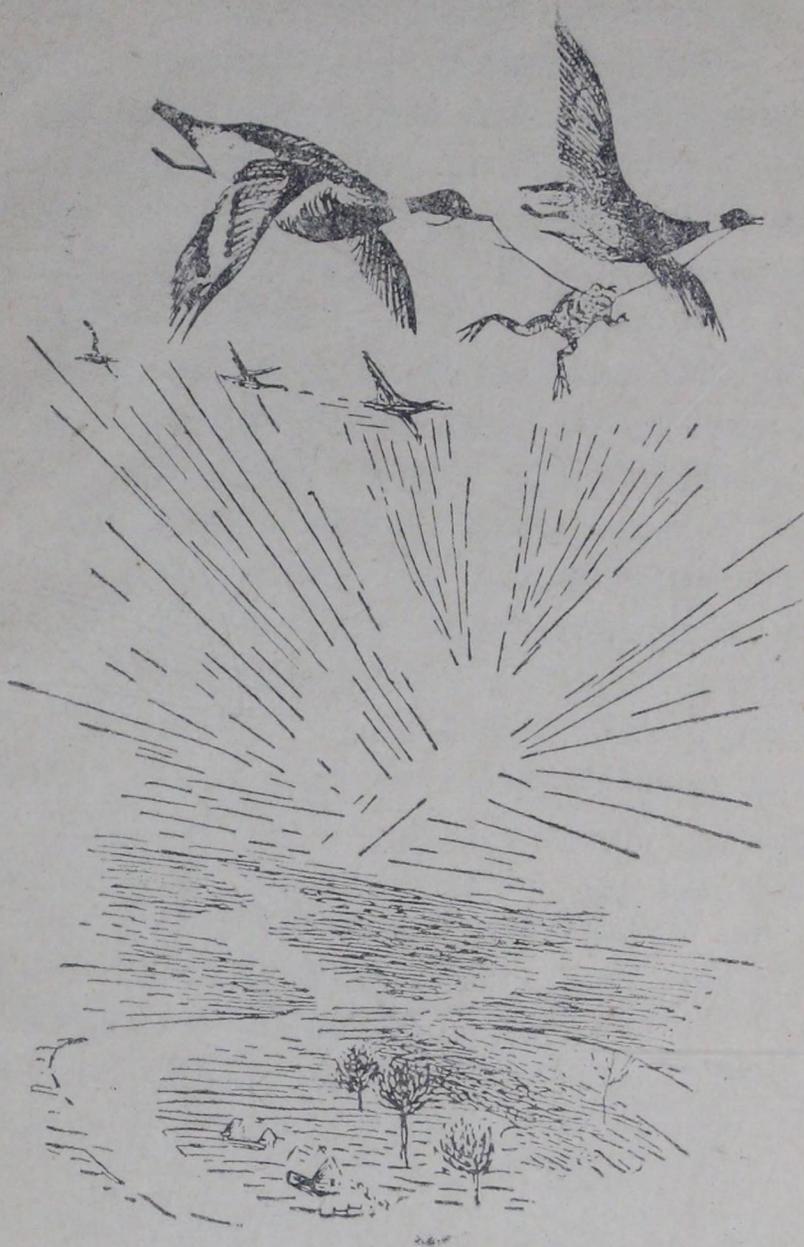
—Слер качан учарыгар?—деп бака сурады.

—Удабасла, удабасла! Кря, кря, кря, кря!
Мында соок! Тўштўк јаар, тўштўк јаар!—деп суу-
куштар ончозы кыйгырышты.

— Јўкле беш минут сананарга меге јоп бери-
гер, мен кандый бир јакшы арга сананып алала,
эмдиле ойто келерим—деп бака айтты.

Бака отурган будагынан сууга меч этире ба-
рып тўшти, сананарга кем де чаптык этпезин деп
суунын тўбине чекле чўгў берди. Беш минут ўткўн
кийининде суу-куштар учарга белетенип ле алар-
да, суудан баканын конжооры кўрўнип келди, ол
конжоор сўрекей сўўмчилў јалтырап кўрўнди, бака-
дан ўскў кем де конжоорын онойып сўўмчилў јалты-
радып болбос.

Бака мынайда айтты:—мен сананып алдым,
мен таптым. Слердин экўгер чырбагалдын эки

учына^н тиштенип алзын, мен десе ол чырбагалды^н ортозына^н тиштенип алайын. Слер учып барадарыгар, мен десе селбектелип алала кожо барарым. Же слер кряк деп кыйгырышпагар, мен квак деп айтпайын, ол тушта ончозыла келишкен аайынча болор.

Үч му^н верстеге унчыкпай баратаны ла баканы апаратаны јакшызынар неме эмес, же баканы^н санаалузы суу-куштарды сүрекей кайкатты, баканы апарарына омор ончозы бир санаалу јөптөндилер. Кажыла эки часты^н бажында селижип баралдар деп јөптөшти, же суу-куштарды^н көби чөрчөктө айдылганы чылап, мынча кирези, база оны^н талортозы кирези ле оны^н төртинчи бөлүги кирези болгон, бака десе јашыс болгон, оны^н учун баканы апарары сүрекей күч эмес болгон. Јакшы, бек чырбагал тапкылап алдылар, эки суу-куш чырбагалды^н эки учына^н тиштенгиледи, бака чырбагалды^н тал ортозына^н тиштенди, үүрлү суу-куштар јерде^н өрө учып чыккылады. Баканы коркушту бийик көдүрип апарарда, баканы^н санаазы алыстала берди, суу-куштар тең эмес учарда чырбагалды серпилткилеп барадылар, квакушка бараксан чаазына^н эткен неме чилеп кейде калба^ндап, ычкынбаска ла јерге меч әдип түшпеске чырмайып, јаактарын ты^н тиштенип алды. Же бака удабайла бойыны^н барааткан айалгазына темиге берди, ајыктанып барадар болды.

Јалаңдардын, кобылардын, суулардын ла туулардын үстиле элес эдип учып баратты, је олорды ајыктаарга бакага күч болды, нениң учун дезде, силмектенип алган барадала, ол јаңгысла өрө көрүп алган, база бир эмеш кийиниде јаар көрүп алган бараткан, је ондыйда болзо, нени-нени көрүп, сүүнип ле оморкоп бараткан.

„Мен кандый сүрекей сананып тапкам“ деп ичинде сананып баратты.

Баканы апараткан эки суу-куштын кийининен өскөлөри учкылап, баканы мактап кыйгыргылап баратты:

—Бистиң бакабыс сүрекей санаалу бака, суу-куштардын да ортозынаң мындый санаалу суу-куш табылбас—деп суу-куштар айдышкылап баратты.

Олордын мактаганына кару эдип бака быйанду сөзин айдарга сананала, жүкле арайдаң токтодынды, айдайын дезде оозы ачылаала, чырбагалды ычкынза коркушту бийиктең јерге келип түжерин билеле, тижин тамла тың тиштенди. Бака кере түжине силмектенип калган калбаңдап баратты, суу-куштар дезде селижип баратты, суу-куштар учып барадала селижерде, бирүзи бирүзинен чырбагалды аларда сүрекей коркумјүлу неме болот. Бака коркуган бойынча канчала катап квак деп арайла айтпады, онойып айтпаска база коркубасла болорго керек, је бака база коркубасла болгон.

Эгирде бастыра компания кандыйда бир саска токтогылады, таң жарырыла суу-куштар бакала кожо базала јоруктап атандылар, не болуп турганын ончозын көрөргө, бака сыртын ла бажын озолодып алала, ичин кийин Јаны Јаар эделе, кайра көрүп силмектенип алды. Ажын кезип койгон Ја-лаңдардын Ыстиле, саргарып калган агаштардын Ыстиле, кладтап койгон аштарлу деревнелердин Ыстиле суу-куштар учкылады, улустардын эрмек-тешкени ле арыш согуп турган колбошконду со-кынын табыжы бакага угулып турат. Улус Ыүрлү суу-куштарды көргилеп, ондо кандыйда кайкам-Јылу неме барын темдектеп, колдорын уулап тур-гулайт. Бака улуска бойын көргүзерге, улус ол керегинде нени айтканын угарга сүрекей күүнзе-ди. Амырап тўшкен Јерге отурала, сурады:

— Биске сүрекей бийик учпаска Јарабас па? Бийик учарда мениң бажам айланат, мен сүрекей тенирей берзем, аңтарылар болорым деп коркуйдым.

Килеңкей суу-куштар Јабыс учар деп баканы ижендиргиледи. Эртенги күнде олар сүрекей Јабыс учкылады, улустын Үндери де угулар болды.

— Көрзөгөр, көрзөгөр, суу-куштар баканы апара-дыры—деп бир деревнениң балдары кыйгырышты.

Оны угала баканың Јўреги чарчала берди.

— Көрзөгөр, көрзөгөр кандый кайкамЈылу не-ме—деп бир деревнеде Јаан улус кыйгырышты.

„Мындый сүмени суу-куштар тапкан эмес, мен

тапкам деп, улус билет эмешпе“ деп квакушка сананды.

—Көрзөгөр, көрзөгөр кандый кайкамжылу неме, мындый сүмелү немени кем сананып тапкан —деп үчинчи деревнеде кыйгырышты.

Бака оны угуп, токтодынып болбой, чеберленетенин ундуп ийеле, бастыра ла бар күчиле: Мен! Мен! Мен! сананып тапкам деп кыйгырды.

Онойыпла кыйгырганча, тамаштары өрө болуп сарбайып, жер төмөн учып ла түшти. Суу-куштар тың кыйгырышты, олардын бирүзи бака бараксанды учып келип тударга сананала, же соноры тугты. Бака төрт тамаштарын ончозын сарбаңдадып, жерге түргөн келип түшти, суу-куштар сүрекей түргөн учкан учун бака кыйгырган жерине, кату жолду жерге жыгылбей, ырада барып, деревненин жакзында шалбаак сууга бултых эдип келип түшти, ол бакага сүрекей ырыс болды.

Бака удабайла суунын үстине кайкалап чыгала, түргедеген бойынча бастыра ла бар үниле —мен ол, оны мен сананып тапкам! —деп кыйгырды.

Оны эбиреде кем де жок болгон. Ол жердин бойынын бакалары кенетийин суунын чайпалганынан чочыйла сууга киреле, жажынгылап калган. Качан олар сууда чыгып келеле, жаңы баканы сонуркап көрдилер.

Ол жаңы табылган бака ологго мынайда куу-

чындады: јорыктаарга суу-кушты канайып тузалар керегинде ол бастыра јүрүминде сананган, учында барып, ондый эп-арганы сананып тапкан, онын бойында бойынын энчилү суу-куштары бар, кайдаарла барайын десе олар оны апарар, ол јакшынак күн-түштүгинде болгон, ондо сүрекеи јакшы, сүрекеи јакшынак јылу састар бар, томоноктор ло онын до өскө јиирге керектү јүзүн-јүүр курттар сүрекеи көп.

—Мен слердин канайда јатканыгарды көрөргө келгем, мен мында јаска јетире болорым, менин агыдып ийген суу-куштарым келгенче мен мында јүрерим—деп куучындады.

Је суу-куштар ойто келгилебеди. Квакушка јерге келип түжеле оодылып калган болор деп бодойло, суу-куштар сүрекеи ачынгылады.

Областная
БИБЛИОТЕКА

1936
Инд. 63722

**КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА**

Колич. предыд. выдач _____

БААЗЫ 1 с. **20** ак.
ЦЕНА р. **20** коп.

В. М. ГАРШИН

Лягушка путешественница

на алтайском языке